

Barselsstorkens indtog i Danmark

– et bidrag til studier i nytraditionalisme

Af Inge Adriansen og Karen Margrethe Pedersen

Den hvide stork er blevet en så sjælden fugl i Danmark, at der i 2005 kun var fem par i hele landet. Til gengæld er en ny storkeart, barselsstorken (1), i relativ ubemærkethed blevet udbredt i det sydlige Danmark de sidste 15 år. Siden 1990'erne er den blevet observeret både sommer og vinter i et betydeligt antal over hele Sønderjylland og sporadisk over det øvrige land. I modsætning til sin artsfælle er barselsstorken hverken sjælden eller en trækfugl, men derimod en standfugl i mere end en forstand. Den bliver nemlig stående, hvor den bliver sat, lige indtil ejeren eller en tyv fjerner den igen, og da den er fremstillet af træ, kan den tåle vind og vejr.

Barselsstorke kan observeres uden for boliger, hvor der er nyfødte børn, og ud fra en overfladisk betragtning kunne man tro, at der var tale om en genoplivning af en gammel skik, for i folketroen er det jo storken, som kommer flyvende med de nyfødte børn. Denne forestilling har fået smukke litterære udtryk hos Adam Oehlenschläger og Christian Winther, og i en indtagende form fremgår den også af B.S.

Illustration af den klassiske forestilling om, at storken henter et barn i et vådområde og bringer det til forældrene. Tegning af Lorenz Frølich til H.C. Andersens historie »Peiter, Peter og Per«, ca. 1870.

»Forretningsskilt« for en jordemor i Sønderborg omkring år 1900. Det afspejler, at det nu er jordemoren, der har overtaget storkens funktion som den, der bringer barnet til veje. Foto: Museet på Sønderborg Slot.

Ingemanns børnesange: »*Stork, Stork, Langeben!*« og »*Storken sidder på bondens tag*«. Og H.C. Andersen har i hele otte af sine eventyr skildret denne forestillingsverden om storken, der bringer det nyfødte barn til familien (2).

Da jordemødre begyndte at gå ind på storkens gebet, valgte flere at bruge træstørke i naturlig størrelse som forretningsskilt. Fødsler og storke har således været knyttet nært sammen i lang tid. De nutidige

barselsstørke er imidlertid ikke kun et interessant levn fra en gammel trosverden, men et karakteristisk eksempel på den nytraditionalisme, der ikke blot er nært forbundet med det moderne samfund, men også et produkt af moderniseringen ifølge den engelske sociolog Anthony Giddens (3). På grundlag af egne iagttagelser gennem et par år, især i det dansk-tyske grænseland, suppleret med interviews og en spørgeskemaundersøgelse vil vi her fortælle om barselsstorkens indtog på dansk grund (4).

Barselsstorkes karakteristika

Barselsstorken anbringes i haver eller ved indkørsler og indgange til villaer, huse og gårde. Hvis barnets forældre bor i en lejlighed, kan den også stå enten ved hoveddøren eller på en altan. Den er i regelen placeret her allerede før forældrenes hjemkomst med barnet, så den kan fortælle om den glædelige begivenhed og hilse dem »velkommen hjem«. Den adskiller sig fra folketroens stork ved ikke at bringe barnet, kun at fortælle omverdenen om barnets fødsel og dets køn. Budskabet ligger nemlig ikke kun i storkens tilstedeværelse, men også i den ble, som den bærer i næbbet, og det bånd, den er forsynet med. Bleen, der er bundet som en bylt, er for det meste hvid, men kan også være blå eller rød som et symbol for barnets køn, blå for dreng og rød for pige. Ellers bliver kønnet markeret med et rødt eller blåt silkebånd, som er fæstnet til bleen eller sat om storkens hals. I bleen ligger som regel en dukke, men den kan være erstattet af en pose ris, som man ikke kan se, men som tynger bleen ned.

Barselsstorken står ikke med spredte ben og tæer, som det er vanligt for folketroens hvide stork, der spankulerer rundt på fugtige enge. Barselsstorkens ben er ofte en enhed, hvor fødderne er stukket dybt i jorden, men nogle gange er det ene ben sat i jorden og det andet bøjet, så foden ses. Er barselsstorken fastgjort til en stang, ser man derimod begge ben og fødder. Men uanset hvorledes den står, så er den altid placeret, så den ses af alle forbi passerende og informerer dem om det nyfødte barn.

Det er meget forskelligt, hvor længe storken står uden for boligen, for nogle vælger at lade den stå i tre uger, andre i to måneder. Flere oplyser, at storken skal stå til dagen efter barnedåben. Det afhænger ofte af, hvem der har anbragt storken. En stork, som bedsteforældrene er kommet med, vil i regelen stå ved boligen indtil barnedåben, såfremt barnet skal døbes. En af de meddelere, som kender denne tidshorizont, syntes, at det var alt for længe med et par måneder, og de fleste størke bliver tilsyneladende fjernet efter en måneds tid.

Hvem kommer med storkene?

I det øvrige Jylland og på øerne, hvor barselsstorken først er ved at finde sit ståsted, er det ofte barnets forældre, der selv anskaffer storken og anbringer den foran boligen for at fortælle omverdenen om den godt overståede fødsel. I Sønderjylland, hvor barselsstorken er ved at være en rodfæstet tradition, er det næsten altid nogle andre, der tager initiativet, og man kan kategorisere storkene ud fra deres ophav: *Familiestorke* er ofte anskaffet af bedsteforældre, der lader dem gå på omgang hos børnene. En af de sønderjyske storke, som vi har registreret, nåede således at stå hos to søskende i løbet af 2005. Det er en rigtig familiestork. Så er der *vennestorken*, som veninder tager rundt og placerer hos dem i vennekredsen, som har fået børn. Den er der mange eksempler på over hele Sønderjylland. Der er også *vej- og nabostorke*, som kun går på omgang på bestemte veje eller gader og i afgrænsede kvarterer. Der er eksempler på dette både fra Rødekro, Hjordkær og Toftlund. Endelig er der *arbejdsplads- og foreningsstorke*, som kolleger og kammerater sætter rundt omkring hos dem fra jobbet eller foreningen, som er blevet forældre for første, anden, tredje eller måske fjerde gang. Til denne type hører en stork, som går på omgang hos medlemmer af Tønder Frivillige Brandværn.

Når barselsstorkene har stået i en måneds tid, og bleen med barnet (dukken) er blevet lidt grå og trist af vejr og trafikos, bliver storkene afhentet igen af dem, der har sat dem op. Hvileperioden varer lige, indtil der sker en ny fødsel, som omverdenen skal have besked om. Der er dog enkelte storke, som ikke afhentes igen, men ender på lossepladsen. Her bliver de som regel fundet af nye familier, som tager sig af dem. Efter endt brug kan barselsstorke også komme til ære og værdisgthed i en rigtig storkerede i en have.

Mere end én skik

Der er flere skikke knyttet til barselsstorken end blot markeringen af, om det er blevet en dreng eller en pige. En af dem er, at der skal stå to ens storke tæt op ad hinanden, hvis der er blevet født tvillinger. Det udelukker ikke, at andre, som kun har fået ét barn, alligevel kan have to storke, én der er anbragt af bedsteforældrene og én fra vennerne. Men i dette tilfælde skal de to storke være placeret langt fra hinanden, så man ikke tror, at der er kommet tvillinger. En anden meget udbredt skik er knyttet til måden at placere storken på. Den skal således stå med næbbet med bylten ud mod vejen, mens moren og barnet endnu er på sygehuset. Når de er kommet hjem og kan modtage besøg, bliver storken vendt, så næbbet peger ind mod boligen. Denne skik har i

En tvillingefødsel i Døstrup i det vestlige Sønderjylland i 2005 er her markeret med to ens barselsstørke, der står tæt sammen. Storkene kiggede i de første dage ud mod vejen, men efter moren var kommet hjem med børnene, blev de vendt mod huset. Her ved vises diskret, at barselsvisitter er velkomne. Foto: Karen Margrethe Pedersen.

øvrigt fællestræk med en myte, der kendes fra mange søfartssamfund. Gæstfrie, enlige kvinder og sømandskoner havde ofte to ens porcelænhunde i vinduet. Når porcelænhundene kiggede ud på gaden, kunne ejeren modtage besøg, men når de kiggede ind i stuen, var hun allerede optaget af en gæst.

Desuden kan der være en seddel hæftet på storken med en formaning til forældrene om at passe godt på barnet. Her kan ses en parallel til folketroens forestillingsverden om, at det er storken, der har bragt barnet til forældrene, og måske er det ikke tilfældigt, at et eksempel herpå kendes fra Fyn, hvor barselsstorkene først for nylig har holdt deres indtog. En formaning på en stork lyder således: *»Jeg står nu her i dybe tanker og tænker på, hvad jeg har gjort. Om otte dage rejser jeg igen, og hvis I barnet ikke har passet, så rejser det med tilbage.«*

For at bevare erindringen om, hvem familiestorken har stået hos, skriver en del børnenes navne og fødselsdato på storken. Denne skik

er med til at fremhæve det nære, familiære fællesskab, og den er helt i tråd med skikken med at brodere navne på dåbskjoler, som går i arv inden for en familie. Herved markeres også slægtskabet. Børnenes navne kan undertiden også indskrives på venne-, nabo- og kollega-storken, og således bliver disse storke et udtryk for et socialt fællesskab.

På Tønder Frivillige Brandværns stork er barnets fulde navn, fødselsår, dag og klokkeslæt anført. Den familie, som brandværnsstorken stod hos i efteråret 2005, fik barn nummer tre indskrevet på storken. En anden måde at bevare en erindring om de børn, som har haft storken på besøg, er at skrive deres navn og fødselsdato, vægt og længde i en bog sammen med et billede af hele familien. Denne bog følger så barselsstorken på turen rundt til de forskellige familieførøgelser.

Tønder Frivillige Brandværns stork er her opsat i haven hos et medlem, der er blevet far i efteråret 2005. Når brandmændene kommer med storken, er det skik, at faren giver en øl i lighed med den servering, der bydes på, når naboer opsætter en krans om døren ved et sølvbryllup. På storken er malet navne på de 17 børn, hvis fødsel den har forkyndt. Tønder Frivillige Brandværn tog skikken med barselsstorken op i 1997. Denne foreningsstork har (endnu) ikke inspireret andre brandværn til at følge trop. Foto: Karen Margrethe Pedersen.

Barselsstork med kasket og tøjsnor med babytøj ved kvæglandbrug i Hjemsted nær Skærbæk i 2002. Gården tilhører et hollandsk landmandspar, og den store barselsstork med kasket går på omgang mellem en flok hollandske veninder på sønderjyske gårde. Foto: Karen Margrethe Pedersen.

En stork, som vi har dokumenteret i brug to steder, henholdsvis i Hjemsted ved Skærbæk og uden for Rødekro, har adskilt sig fra de øvrige barselsstorke, fordi den var forsynet med en sort kasket. Desuden var der bundet en tøjsnor med babytøj til storken. I begge tilfælde har børnenes forældre været hollandske landmænd, og storken har gået på omgang blandt seks hollandske veninder, hvoraf den ene er storkemoren. En af forældrene fortæller, at denne skik har været udbredt i Holland i 20-30 år. Dette eksempel viser, hvorledes skikke kan flytte over statsgrænser og kombineres eller sameksistere med lokale skikke. Under et besøg på Vestkysten i Slesvig-Holsten har vi fotograferet en tilsvarende skik hos en familie på en marskgård i Rickelsbüll. Der var tøjsnoren ud over babytøj også forsynet med barnets fødselsdag, navn, vægt og længde.

Flyvemaskine og gyngestol

Adopterede børn får sædvanligvis også barselsstorke, helt i lighed med at forældrene kan få barselsorlov. En kreativ videreudvikling heraf er

Flyvemaskine ved hus i Sønderborg 2005. Familien har hentet et adoptivbarn i Kina, og ved hjemkomsten havde en veninde opsat denne hilsen. Flyvemaskinen stod ved huset i 4-5 uger. Foto: Inge Adriansen.

en flyvemaskine, der ligesom storken er fremstillet i bemalet træ med en bylt, der hænger ned fra flyets forende. Besvarelser fra vores spørgeskemaer viser, at ideen er kendt over hele landsdelen. I Sønderborg og ved Tinglev er den dokumenteret i 2005, og Museet på Sønderborg Slot sikrede sig et af flyene efter endt brug med morens venlige tilladelse. Denne familie havde to gange hentet et adoptivbarn i Kina, og ved hjemkomsten med det første barn i 2003 stod der en barselsstork uden for huset, hvor den var anbragt af en veninde. Da moren takkede for denne velkomsthilsen, sagde hun lidt spøgende, at storken i grun-

den burde have været et fly. Så da familien et par år senere atter hentede en lille pige i Kina, stod der et fly uden for huset ved hjemkomsten, skænket af den samme veninde og fremstillet af hendes far.

Den anden adoptivfamilie fik to flyvemaskiner opstillet ved vejen foran deres gård. De var fra henholdsvis familien og naboer og blev sat op den dag, hvor adoptivforældrene havde sendt en SMS om, at de nu havde modtaget barnets kinesiske pas og kunne rejse hjem.

Den nyeste udvikling fremgår af de spørgeskemaer, som vi har udsendt. I flere besvarelser beskrives, at venner og kolleger også kan sætte andre ting op i haven, som for eksempel udskårne barnevogne eller gyangehøster. Her er tilsyneladende et rigt felt for husflidsfolk at gå i gang med. Denne skik kendes i øvrigt fra Sydtykland.

Biodiversiteten

Overalt i landet er barselsstorken en art for sig selv, men den udviser en stor biodiversitet, hvis man ellers kan beskrive forskelligartetheden med et udtryk, som bruges om variationen i den levende natur. Der ser ikke ud til at være tilstræbt nogen lighed med den hvide storks reelle højde på cirka en meter, for barselsstorkene kan være i mange størrelser lige fra 30 centimeter til to meter. De har alle som i virkeligheden et langt rødt næb, dog har nogle en revne eller et hul og andre en ring eller en krog i næbbet til at hænge bleen med dukken op i. De røde ben udviser større variation. De kan være af træ eller jern, og storkene er enten etbenede eller med to ben, hvoraf det ene kan være bøjet. Nogle af storkene har fødder med tre tæer. Det funktionelle aspekt spiller uden tvivl en stor rolle for bentøjets udformning, for de store storker skal kunne stå i jorden. Kroppen og halsen er derimod et kapitel for sig. De færreste har den hvide storks karakteristiske svaj på halsen, men i stedet en lige hals, og den hvide og sorte fjerdragt afspejler langt fra altid den fordeling, farverne har i virkeligheden, hvor det er svingfjerene og skulderfjerene, der er sorte.

På en type af barselsstorkene er farverne ligeligt fordelt med halvt af hver farve delt med en siksakstribet. Andre har større eller mindre sorte halestumper, og en enkelt blot nogle få sorte markeringer forned. Den mest usædvanlige stork er spættet med sorte pletter, måske en krydsning mellem en hvid og en sort stork. Men der er imidlertid nogle af barselsstorkene, som ligner den hvide stork ganske godt.

Biodiversiteten gælder også barnet, som storken bærer i bleen. Som regel er det en babyduke med glat isse, men det kan også være en dukke med tæt krøllet hårpragt. Variationen gælder også påklædningen, da nogle dukker er helt nøgne, mens andre har en ble på eller er

fuldt påklædte for eksempel i en rød ulden strikket dragt. Som en forælder bemærkede, så er det jo koldt at ligge der i al slags vejr. Og det kan da også ske, at dukken ryger ud af bleen og får en kummerlig tilværelse på jorden.

Fra husflid til computerstøttet produktion

Af interviewene fremgår, at barselsstorkene i starten var husflid og blev foræret som gave til familiemedlemmer, venner og bekendte. Det var typisk husflidsarbejde, fremstillet af folk, som i forvejen lavede fuglekasser og fuglefoderhuse, og de udvidede således blot sortimentet inden for fuglenichen. På et tidspunkt havde de opdaget, at der var penge i barselsstørke og begyndte at fremstille dem med henblik på salg, dog stadig som håndlavede størke. I Statsfængslet Renbæk ved Skærbæk har de indsatte ligeledes fremstillet størke i 4-5 år. Den seneste udvikling er seriefremstilling i computerstøttet produktion, men dog malet med hånden, som den for eksempel foregår på det sociale værested Værkstedet Søndervang i Sønderborg.

De størke, der af private bliver udbudt til salg, er som regel lavet af forhandlerne selv. De har dem stående som reklame ude ved vejen eller sat fast på en bod eller en bygning, så de er synlige for alle forbi-passerende. For at købe en størk må man henvende sig i privaten. De står ikke frit fremme, så man selv kan vælge en og betale for den i en pengekasse, som det er vanligt ved stalddørssalg. Det er de ifølge forhandlerne for kostbare til. Og når den enlige størkemodel nogle steder oven i købet er hamret fast, skyldes det, at den ellers bliver stjålet.

Den ældste størkemager, vi har mødt, er 92 år og bor i Ballum. Han har fremstillet barselsstørke i cirka fem år og sælger dem sammen med andre af sine husflidsprodukter fra en lille forretning i tilknytning til boligen, som tidligere var cykelhandel. Han har et godt salg af størke, især til turister. De koster 80 kr. og er efter hans udsagn de billigste på markedet. I det vestlige Sønderjylland bor producenterne ret tæt. Kun 5-6 km fra dette udsalg er der sat en størk op ved landevejen ud for et hus i Vester Gammelby. Ved størken ligger en seddel i et syltetøjsglas, som fortæller, at den findes i to størrelser til henholdsvis 149 og 199 kr. Der står også, at hvis der ikke er nogen hjemme i privatboligen, kan størkene købes i ejerens forretning i Tønder. Den opsøgte vi for at høre om produktionen og afsætningen. Den kvindelige ejer har sammen med sin søn fremstillet størke i fire til fem år, og størkene sælges både til lokale og turister.

Også i Højer nogle kilometer længere sydpå bliver der solgt barselsstørke hos en familie, der reklamerer tydeligt med deres varer. De

Storkemager og tidligere cykelhandler Benny Christensen i Ballum er fotograferet i 2005 sammen med sin kone Mie foran den lille forretning, hvorfra han bl.a. sælger fuglekasser og barselsstørke. Foto: Karen Margrethe Pedersen.

har en stork stående i haven foran huset, som vender til den ene gade, og en anden stork sat op bag huset, som vender mod en anden gade. Her er der tillige et rigt udvalg af fuglekasser. Denne forhandler har solgt barselsstørke fra sin privatbolig i syv år. De koster 125 kr., og der er rigtig godt salg i dem. I Østsønderjylland er der fundet vejsalg i Røllum og i Felsted ved Aabenraa og i Lambjergskov øst for Sønderborg. Forhandlerne oplyser, at de selv fremstiller storkene. To af dem har to størrelser og de samme priser som på Vestkysten 149 og 199 kr. Disse tre har imidlertid kun forhandlet størke i et til fire år. I Rinkenæs ved Flensborg Fjord bor en ihærdig husflidsmand, som har fremstillet størke og sangskjulere siden begyndelsen af 1990'erne. Han har solgt flere hundrede barselsstørke, og de er anderledes end de fleste ved at være udstyret med cylinderhat og kan også leveres på rede og skorsten. Storkene er blevet solgt til nybagte forældre ikke blot i Danmark, men også i Tyskland og Sverige.

Mange af de barselsstørke, som bliver lavet som husflid, bliver imidlertid ikke udstillet til salg ved privatboligen. Kendskabet til disse pro-

Storkemager Egon Hagensen, der bor på Nørregade i Højer, viser i 2005 sin produktion i haven foran sit karakteristiske vestslesvigske hus af røde teglsten. Han har ladet fremstille storke i syv år. Uden bylt i næbbet kan storken bruges som havepyrd i lighed med møllen i baggrunden. Foto: Karen Margrethe Pedersen.

dukter bliver udbredt ved mund til mund-metoden, og vi har hørt, at der er to private storkemagere i Skærbæk på Vestkysten og i Rødekro på Østkysten og en i Haderslev, Agerskov, Bylderup-Bov og Tinglev, og der er nok adskillige flere. Disse storkemagere tager somme tider på hobbyudstillinger for at sælge deres storke i for eksempel Skærbæk, Døstrup, Rebbøl og Sønderborg, og her konkurrerer de med dem, som har storkene udstillet til daglig. Andre tager til de store sønderjyske markeder som Fåremærken i Højer, Klostermærken i Løgumkloster og Pinsemærken i Gram eller de lidt mindre markeder som Sirupsmærken i Aabenraa ved juletid og spejdernes marked ved havnen i Haderslev om sommeren.

Hvor mange storke, der bliver solgt privat, er det svært at få noget præcist at vide om. Flere af de private producenter var bange for, at vi kom fra skattevæsenet, når vi spurgte om, hvor mange storke de solgte, og hvor meget de kostede. En oplyste, at han kun solgte to om

året, mens en anden sagde 40, men mon ikke gennemsnittet ligger derimellem?

Forretningssalg og e-handel

I Sønderjylland forhandler adskillige forretninger med babyudstyr også barselsstorke, og enkelte byggemarkeder har dem til salg sammen med flag og flagstænger. Her varierer prisen fra 199 til 299 kr., og den er således højere end hos de private. Det skyldes driftsomkostninger og moms, fortæller flere butiksbestyrere, som får storkene lavet dels som husflid af private, dels i serieproduktion på værksteder.

I de tre store forhandlerkæder, *BabySam*, *Kære Børn* og *BabyVest*, som sælger babyudstyr, bliver der også forhandlet barselsstorke, og to af kæderne har desuden storke i deres e-handel på internettet. De sælger flest storke i Sønderjylland, men efterspørgslen er stigende i resten af landet. I *BabySam* i Sønderborg fortæller indehaveren, at det var hans kone, som syntes, at de skulle føre barselsstorke. De overtog forretningen midt i 1980'erne, da de var flyttet til Sønderjylland fra København, hvor de ikke havde mødt skikken. I starten, antagelig omkring 1990, købte de barselsstorkene i Højer hos en privat storkemager, men nu får de dem fremstillet på Værkstedet Søndervang, som leverer direkte til kædens hoveddistributør. Storkene bliver fremstillet efter et computerprogram, som lederen af Søndervang har lavet. De bliver lavet i to størrelser, den store er til villaer og den lille til lejligheder. Da mange ønsker en mellemstørrelse, er den ved at blive designet, og den vil komme på markedet i 2006. I nogle år blev der solgt rigtig mange barselsstorke, og indehaveren mener, at det er en gammel skik i Sønderjylland og har anført dette i kataloget for *BabySam*. I 2005 har barselsstorke dog ikke nyhedsværdi længere og er derfor ikke med i kataloget, men de forhandles fortsat både i kædens butikker og på nettet.

Flere butikker har fået henvendelse fra kunderne om, de kunne leje en stork, ligesom man kan leje en dåbskjole. Dette var ikke muligt i de forretninger, som vi besøgte, men forespørgslerne kunne tyde på, at barselsstorken nu hører med til almindelig skik og brug ligesom dåbskjolen. Et andet fælles træk er skikken med at skrive barnets navn på begge genstande. Det kan dog kun praktiseres, hvis stork og dåbskjole ikke er lejet, men i privateje.

Der er delte meninger om salgets størrelse blandt private forhandlere og forretningsindehavere. Nogle syntes, at det gik strygende, mens andre fandt, at det var ved at stagnere, og de mente, at markedet i Sønderjylland var ved at være dækket, fordi storkene i vid udstrækning går på omgang og anvendes mange gange.

Hvornår kom barselsstorken til Sønderjylland?

Det er en udbredt opfattelse, at barselsstorken er en særlig sønderjysk skik og tilmed en gammel tradition. På internettet præsenteres barselsstorken under overskriften: »*Spred det glade budskab: Det er gammel sønderjysk skik at sætte en stork op i haven eller på altanen, når en lille baby kommer til verden. Bylten i storkens næb viser, om det er blevet en dreng eller pige. Håndmalet stork kr. 249,75 – ekskl. bylt og bånd*« (5). Internettet er således et medium ikke blot for traditions-spredning, men også for udbredelse af forestillinger om oprindelsen af traditionen.

Selv om skikken jævnlgt bliver fremhævet som en gammel sønderjysk tradition, har det ikke været muligt at få belæg for barselsstørke uden for boliger før i begyndelsen af 1990'erne. En stork, som stod i Agerskov i 2005, har fået det første navn og årstal skrevet på i 1991. Den næste daterede stork, som vi er stødt på, bærer årstallet 1993. Kendskabet til den kom frem, da vi henvendte os til et beskyttet værksted for at spørge, om de producerede størke. Her fortalte en medarbejder, at nogle venner havde sat en stork op hos dem, da de fik deres andet barn i 1993, derimod havde de ingen stork fået ved deres første barns fødsel et par år tidligere.

Barselsstorkens oprindelse

Der er stor tvivl om, hvorfra skikken stammer. Nogle mener, at den er opstået i landsdelen, mens andre formoder, at den kommer fra Tyskland ligesom mange andre traditioner som juletræet og adventskransen. Imidlertid er skikken med barselsstørke som fødselsforkyndere hverken sønderjysk eller tysk. I Tyskland anvendes størke især ved bryllupper for at udtrykke ønsket om, at ægteparret må få børn (6). Noget tyder på, at skikken først er blevet praktiseret af de hollandske landmænd, som bosatte sig i Sønderjylland fra 1980'erne. Herfra har skikken på relativt få år bredt sig til andre befolkningsgrupper i Sønderjylland og videre til det øvrige land. Der er flere årsager til dens hurtige udbredelse. Den udbredte mobilitet spiller naturligvis en rolle, og en del sønderjyske familier tager skikken med sig, når de flytter andetsteds hen. Det er tilmed let at få fat i en stork, da den kan findes på internettet og købes i forretninger, hos private og ved e-handel på internettet.

Uden tvivl spiller det en rolle, at hele landet blev gjort bekendt med denne skik, da prins Nikolais fødsel i august 1999 blev markeret med en stork foran Schackenborg Slot i Møgeltønder. Det blev omtalt i medierne, både i de regionale og de landsdækkende, som også bragte fo-

Naturligvis er der kongekrone på barselsstorken, der forkynder fødsler i den kongelige familie. Denne kronede stork blev anbragt foran Schackenborg Slot i Møgeltønder omkring 1. september 1999 for at hilse slottets ejere, prins Joachim og prinsesse Alexandra, velkommen hjem fra Rigshospitalet med deres førstefødte, prins Nikolai. Den blev også anvendt efter prins Felix' fødsel i 2002. Storken er fremstillet af to af godsets ansatte, Bent Richelsen og Stine Mauter. Foto: Trine Broe.

tos af storken. På Schackenborg Godskontor oplyses, at storken blev fremstillet og opsat af godsets egne ansatte, og den blev genanvendt ved den næste prinsefødsel i 2002 (7). Der var endda en ekstra barselsstork lige inden for lågen ved indkørslen til slottet, opsat på initiativ af en storkemager i Rinkenæs. Derimod var der ingen barselsstork i Fredensborg, da kronprinsparret i efteråret 2005 kom hjem med deres søn.

De mange eksempler på barselsstørke i Sønderjylland fører imidlertid ikke til nogen afklaring med hensyn til oprindelse, men det gør derimod en rundspørge til kolleger i Europa og USA. Der er en udbredt brug af barselsstørke i Nordamerika, hvor de siden begyndelsen af 1980'erne er blevet forhandlet i stor stil. Den førende forhandler Stork News, som blev grundlagt i 1983, reklamerer med at være »*The own and only Original newborn announcement service, Let Stork News announce your baby!*«. Firmaet har afdelinger i 33 stater og desuden 120 forhandlere i USA, Canada og Irland (8). Storkene fra dette og andre amerikanske firmaer er disneyficerede og fremtræder som post-

bude, hvis påklædning viser barnets køn, lyserød for piger og lyseblå for drenge. Der er ikke meget husflid over de amerikanske storke, der ofte er to og en halv meter høje. De er seriefremstillede, kommercielle produkter, som udlejes til nybagte forældre i en til syv dage.

Museumsleder Peter Dragsbo, Sønderborg Slot, står her foran Sønderborg Slot med den kronede barselsstork fra Schackenborg. Storken blev udlånt af Prins Joachim til Museum Sønderjylland i anledning af en udstilling om fødsel, dåb og kristendåb, der åbnede i januar 2006. Foto: Hans Arne Madsen, Sønderborg Slot.

Billede fra hjemmeside fra den amerikanske forretningskæde »Stork Avenue, America's favorite birth announcement company«. Herfra udlejes storke fra firmaet »Stork News«. De er 2½ m høje og disneyficerede i deres lyseblå og lyserøde antræk.

Vi har ikke fundet nogen direkte inspiration fra de amerikanske »newborn announcement«-storke til de nordvesteuropæiske barselsstorke. Men det er rimeligt at antage, at der er en sammenhæng, da den kulturelle påvirkning fra USA er overvældende. Fejringen af Halloween er i løbet af 10-15 år blevet udbredt over hele landet, og markeringen af Valentine Day er efter år 2000 blevet meget udbredt. Det afspejler danskernes udbredte velvilje til at integrere nyskabte traditioner i hverdagens kultur, især hvis de kommer fra et område, som flertallet af danskerne har et positivt forhold til.

Spredning over hele landet

Fra Sønderjylland har skikken bredt sig til resten af landet fra omkring 2000, og det kan som nævnt have sammenhæng med mediedækningen af den stork, der i 1999 forkyndte en kongelig fødsel til omverdenen. For tiden ser det ud til at være en »lineær« geografisk spredning, for den største udbredelse har fundet sted nord for Kongeåen og på Fyn. På Brørup Marked var der således en dag i efteråret 2005 to forhandlere, som selv havde fremstillet storkene. De fortalte, at salget havde boomet for et par år siden, men nu var markedet ved at være dækket. På Vorbasse Marked, som ligger længere væk fra Sønderjylland, var salget derimod gået strygende, og på Fyn har en enkelt privatmand solgt hundrede barselsstorke i 2005. Den nye Region Syddanmark er dermed ved at få en skik til fælles. Det understreges af, at en fynsk forhandler for tiden reklamerer på internettet med sine storke med følgende ord: »Traditionen fra Sønderjylland med en stork i haven, når familieførøgelse har fundet sted, er nu kommet til Fyn. I næbbet kan ophænges en ble med baby dukke eller en sløjfe. En sjov og anderledes gave til de kommende forældre« (9).

Fyn er imidlertid ikke den eneste landsdel, hvor storkene har slået sig ned. I de sidste par år er der set barselsstorke i Esbjerg, Ugelbølle ved Århus, i Alslev ved Randers, i Silkeborg, Skive, Ikast, Thy, Sæby, Nykøbing Falster, og i København er den set adskillige steder.

Barselsstorkens funktion

Der er en udbredt enighed blandt de nybagte forældre om, at barselsstorken er »en hyggelig skik«, og at »det varmer«, og at »man bliver glad, når nogen vil være med til at dele glæden med en« (10). Desuden siger flere, at det er en god måde at orientere naboer og andre i lokalsamfundet om, at det nu er tid til barselsbesøg eller lykønskninger. Det bliver også anset for praktisk, at man kan se, hvilket køn barnet har. »Det er ikke bare for, at folk kan få stillet deres nysgerrighed, men også for at de kan komme med tøj i den rette farve«, tilføjede en nybagt mor spøgefuldt. Og en anden lagde vægt på, at skikken har den fordel, at folk ikke behøver at ringe så meget i tiden lige op til den beregnede dato. De kan bare afvente barselsstorkens ankomst, for så er fødslen sket.

Skikken med at vende storkene, når familien er rede til at modtage besøg, bliver betragtet som nyttig, for så ved man, hvad man har at rette sig efter. En ældre genbo fortalte således, at hun gik og holdt øje med, hvornår storken blev drejet, for hun havde hæklet en hagesmæk, som hun ville over og forære barnet. Hun kendte nu ikke forældrene særlig godt, men mente, at det var skik og brug at komme på barselsvisit, og mange af de unge forældre blev så glade for noget hjemmelavet.

Tro og overtro

Det har været og er fortsat en udbredt forestilling, at vuggen ikke må redes op eller barnevognen hentes hos forhandleren før fødslen. Hvis man gør det, tager man det for givet, at fødslen vil forløbe godt. Her ved udviser man overmod i en af livets farlige situationer, og det straffes undertiden af forsynet. Samme forestilling møder vi i Rinkenæs, hvor storkeproducenten understreger, at han aldrig sælger en stork, før barnet er født. Det havde han ganske vist gjort i de første år, men efter to gange at have oplevet et dødfødt barn hos en familie, der havde købt storken på forhånd, besluttede han sig til ikke at sælge en stork, før barnet var vel ankommet. Hvis bedsteforældre vil købe en stork på forhånd og tage den med til en fødsel, der skal foregå langt fra Sønderjylland, kan de få lov at tage den med, men betalingen for den skal først falde, når fødslen er godt overstået. En af de mødre, som har modtaget en stork i 2005, fortæller, at det betyder ulykke at sætte en stork op uden barn i bylten og tilføjer, at hvis barnet dør, skal storken brændes.

Barselsstørke som nytraditionalisme

Den hurtige udbredelse af skikken med barselsstørke i alle sociale grupper (11) er helt i tråd med den nyritualisering og nytraditionali-

sering, som kan iagttages mange steder i samfundet. Temaet er blandt andet behandlet i en ph.d.-afhandling af Else Marie Kofod om hverdag og fest gennem 200 år (12). Den omhandler især bryllupstraditioner, men Kofods iagttagelser og teser kan bruges til at forstå, hvorfor det pludselig kan blive et must for mange nybagte forældre at få opstillet en stork af træ foran boligen. Hun argumenterer for, at begivenheder i privatlivet som fødsler, runde fødselsdage og giftermål i stigende grad bliver bekendtgjort udendørs, som regel på privat grund, men synlige fra det offentlige rum, der hvor vi færdes i dagligdagen på gader og veje. Det er således meningen, at alle skal indvies i begivenheden, og det er ikke længere kun gennem dagblade, ugeaviser og ugeblade, at vi kan få kendskab til private begivenheder hos folk, vi ikke kender personligt. Man har brug for tilskuere til sit liv, især når det går godt! Man er mere betydningsfuld, når man er synlig, og denne holdning er udbredt både i byen og på landet. En persons identitet afspejler sig i nutiden ikke blot i adfærd, men også i evnen til at holde en særlig fortælling i gang. Ydre begivenheder integreres i den fortsatte fortælling om selvet. Man må have en forestilling om, *hvordan* man er blevet, som man er, for at have en fornemmelse af, *hvem* man er.

Tidligere blev det anset for tilstrækkeligt at hejse flaget, når en nabo havde en rund fødselsdag, og et brudepar kunne blive fejret med en krans om døren forsynet med et skilt med påskriften: »Til lykke«. Nu er vejen uden for de nygiftes bolig ofte overmalet med et hjerte og en opfordring til bilisterne om at dytte tre gange. Og familie og venner, som har deltaget i brylluppet, kører rundt med et stykke tyl i antennen på bilen. Inden for fødselsdage er det især 30-års-dagen blandt de ugifte, der bliver markeret. Både pebersvende og pebermøer får peberkværne og alskens figurer, ofte af anseelige dimensioner, stillet op uden for huset. Jo længere man kommer ud på landet og nordpå i Jylland, jo større bliver peberkværnene, der ofte fremstilles af store olietønder eller bigballer af halm. Fælles for barselsstorkene og markeringerne af bryllupper og 30 års fødselsdage er, at de bliver etableret eller sat i værk af familie og venner til de nybagte forældre, brudepar eller fødselarer. Det sker for at fejre dem, for synligheden i sig selv er et statussymbol. Men der er også forskelle, for barselsstorkene er – så vidt vi kan bedømme – en entydig varm hilsen, mens andre markeringer af private begivenheder i det offentlige rum kan indeholde både hyldest og drilleri.

Både hos storkeproducenterne, forhandlerne, brugerne og på internettet har vi fået at vide, at der var tale om en gammel sønderjysk tradition. Barselsstorken er imidlertid en nyskabelse både sprogligt og

kulturelt, og den er et klassisk eksempel på begrebet »*invented traditions*«, som den engelske historiker Eric Hobsbawm lancerede i 1983 med talrige eksempler, især fra perioden 1870-1914 (13). Det er ikke overraskende, at traditionsudøverne har forestillingen om, at de forvalter en gammel agtværdig tradition. Det er nemlig essentielt for en tradition at fremstå som forankret i fortiden, da det giver autoritet og gør den virkningsfuld.

Overgange i en persons liv har altid krævet en form for organisering. I traditionelle kulturer blev det ritualiseret i form af *rites de passages*, mens disse overgange bliver markeret på anden vis i det moderne samfund, først og fremmest ved en proces, der forbinder personlig og social forandring. Selv om der i moderniteten kan påvises talrige forsøg på både at genetablere forsvundne traditioner og at konstruere nye, anser Anthony Giddens disse bestræbelser som højest tvivlsomme under højmodernitetens betingelser. Men han tilføjer samtidig, at en tilbagevenden til »en moralsk fasthed i hverdagslivet« som kontrast til den konstant foranderlige tilværelse er et vigtigt fænomen (14).

Hvorvidt den nye skik med barselsstørke kan anskues som et forsøg på etableringen af en ny tradition, eller om den snarere er et udtryk for en søgen efter faste normer i en usikker verden, kan endnu ikke afgøres. Men uanset hvilken tolkning, der i længden vil være mest overbevisende, er det vores formodning, at barselsstorkens indtog vil fortsætte i den øvrige del af landet. For den er til gavn og glæde både for giver, modtager og iagttager, og samtidig rummer denne nye skik noget af det kit, der får sociale fællesskaber til at hænge sammen.

Noter

1 Den mest udbredte betegnelse for storken, som står uden for boligen, er barselsstork. Hovedparten af meddelerne bruger dette nydannede udtryk. Det er en parallel til barsels-potte og barselsvisit. 2 Om storken i dansk folketro og litteratur se Brøndegaard 1985: 21-46. 3 Giddens 1996: 178, 239. 4 Baggrundsmateriale findes på Museet på Sønderborg Slot, Sagligt Arkiv, D.27.8, og interviews og spørgeskemabesvarelser i D.27.9. Dette materiale er klausuleret. 5 www.babysam.dk. 6 Venligst oplyst af Dr. Heinrich Mehl, Eckernförde og Dr. Silke Götsch, Kiel. 7 Venligst oplyst af Trine Broe, Schackenberg Godskontor. 8 www.storknews.com. 9 www.bemo.dk/barselsstork. 10 Citater fra interviews og spørgeskemabesvarelser med meddelere, november-december 2005. 11 Der er dokumentation for brug af barselsstørke i samfundets top (Prinseparret på Schackenberg) og blandt tidligere indsatte i fængsler, blandt ufaglærte og universitetslærere og både i byen og på landet. 12 Kofod. Afhandlingen forventes udgivet i 2006. 13 Hobsbawm & Ranger 1983. 14 Giddens 1996: 240.

Utrykte kilder

Artiklen bygger på daglig færden og fotodokumentation i grænselandet, både på Østkysten, Vestkysten og Midtlandet samt nord og syd for grænsen. I sidste halvdel af 2005 er der indhentet spørgeskemabesvarelser fra 23 familier, som havde storke uden for boligen i anden halvdel af 2005. Heraf er nogle få også interviewet. I samme tidsrum er 16 forhandlere og producenter interviewet. Materialet findes i Museet på Sønderborg Slot, Sagligt Arkiv, D.27.8. og D.27.9. Interviews og spørgeskemabesvarelser er ikke tilgængelige.

Litteratur

Brøndegaard, Vagn J. 1985.: *Folk og Fauna*, bd. 2. Roskilde og Bagger, København.

Giddens, Anthony 1996 (1991): *Modernitet og selvidentitet. Selvet og samfundet under senmoderniteten*. København.

Hobsbawm Eric and Terence Ranger (eds.) 1983: *The Invention of Tradition*. Cambridge University Press, Cambridge.

Kofod, Else Marie 2006: *Ifølge traditionen. Hverdag og fest igennem 200 år* (under udgivelse).

Skov, Hans 2003: *Storken. En kultur- og naturhistorie*. Gads Forlag, København.

Summary

The Arrival of the Childbirth Announcement Stork in Denmark – a contribution to studies in new traditionalism

The article presents the characteristics of a new tradition in connection with the announcement of childbirth which started at the beginning of the 1990s. A wooden stork is placed outside the residence for between three and eight weeks or until the baptism of the child. The storks are usually home-made products and they are either sold directly by the producers or in shops with baby products. When a child has been born, grandparents, friends, neighbours or colleagues – or some of them – bring a stork with a bundle in its beak, decorated with a red or blue silk ribbon and containing a baby doll. A survey and observation have proved that the use of the stork is found from the bottom to the top of society, from unskilled workers to the Royal Family. Several practices are associated with the tradition, which is developing steadily. For example an aircraft is now also being used as an announcement of adoption from other countries.

The fast dissemination of the custom falls into line with the wide spread of new ritualization and new traditionalism. Events in private life such as births, birthdays and weddings are announced outdoors – on private ground but visible to everybody. Many practitioners have the idea that they are preserving a venerable old tradition, but this is not the case at all. However, it is essential for a custom to appear deeply rooted in the past.